

Зборник на трудови

Меѓународен научен симпозиум

АНТЕВО ДЕЛО

Меѓународна поетско-културна манифестација

„Анте Поповски – Антево перо“

Лазарополе, 25 септември 2021 година

Скопје, 2022 година

Издавач: КАЛАМУС

ул. „Ганчо Хаџипанзов“ 26, Скопје

www.kalamus.com.mk

Организациски одбор на Меѓународната поетско-културна манифестација

„Анте Поповски – Антево перо“

проф. д-р Венко Андоновски,

дописен член на Македонската академија на науките и уметностите

проф. д-р Кристина Николовска

д-р Атина Цветаноска

Жорж Поповски

Александар Поповски

Ирина Поповска

асс. м-р Иван Антоновски

Организациски одбор на Симпозиумот

проф. д-р Кристина Николовска, претседател

проф. д-р Венко Андоновски,

дописен член на Македонската академија на науките и уметностите

асс. м-р Иван Антоновски, секретар

Жорж Поповски

Александар Поповски

Меѓународен одбор на Симпозиумот

проф. д-р Кристина Николовска, претседател (Р С. Македонија)

акад. Ала Шешкен (Руска Федерација),

член на Македонската академија на науките и уметностите надвор од работниот состав

м-р Филип Фиданоски (Австралија)

Уредувачки одбор на Зборникот

проф. д-р Кристина Николовска, претседател (Р С. Македонија)

акад. Ала Шешкен (Руска Федерација),

член на Македонската академија на науките и уметностите надвор од работниот состав

м-р Филип Фиданоски (Австралија)

асс. м-р Иван Антоновски, секретар (Р С. Македонија)

Лектор: м-р Камелија Левенска

Техничко уредување: Марин Матев

Дизајн на корицата: Марин Матев

Печати: РОЈАЛ АРТ

ул. „Апостол Гусларот“ бр. 6/2, Скопје

Тираж: 100 примероци

СОДРЖИНА

Вовед кон Зборникот АНТЕОЛОГИЈАТА – НЕПРЕСУШЕН РАСТАЈНУВАЧКИ ПРОЦЕС ЗА КНИЖЕВНО-КУЛТУРОЛОШКАТА НАУКА	5
AD PATRES, AD PATRES: ЗА ТАТКОВИНСКИОТ ВИДОКРУГ ВО ПОЕЗИЈАТА НА АНТЕ ПОПОВСКИ Катица Кулавкова.....	7
АНТЕ ПОПОВСКИ И БЛАЖЕ КОНЕСКИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЗБОР Ала Шешкен.....	13
РАКОПИС ШТО СЕ СЕЌАВА НА СВЕТЛИНАТА (Слово за Анте Поповски, по повод 90 години од раѓањето) Венко Андоновски.....	17
МОЌТА НА ДОВИЦИТЕ (Кон поетско-есеистичкиот опус на Анте Поповски) Кристина Николовска.....	33
ЧИТАЧОТ НА ТАЈНИ ЗНАЦИ АНТЕ ПОПОВСКИ Емилија Црвенковска.....	43
АНТЕ ПОПОВСКИ ВДОМЕН ВО УЧЕБНИКОТ <i>ВЕЗИЛКА</i> Весна Мојсова-Чепишевска.....	51
ПОЕЗИЈАТА НА АНТЕ ПОПОВСКИ ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА МУЗИКА ОД ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XX ВЕК Бојан Ортакор.....	57
АНТЕ ПОПОВСКИ ИЛИ ПОТРАГА ПО МАКЕДОНСКИОТ ЛИРСКИ КОД Бранко Цветкоски.....	63
ЛЕБЕДОВОТО АНТЕВО ОТКРОВЕНИЕ Сузана В. Спасовска.....	71
АНТЕ ПОПОВСКИ КАКО КУЛТУРЕН ПРИДВИЖНИК И ФИЛОЗОФ НА УМЕТНОСТИТЕ Александра Јуруковска.....	79
МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСТОИНА И АНТЕ ПОПОВСКИ Филип Фиданоски.....	87
ТАЈНОПИСОТ ВО ЕСЕИТЕ НА АНТЕ ПОПОВСКИ Иван Антоновски.....	99

Иван Антоновски

УДК 821.163.3-4.09 Поповски, А.
УДК 821.163.3-1.09 Поповски, А.

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

i.antonovski@gmail.com

ТАЈНОПИСОТ ВО ЕСЕИТЕ НА АНТЕ ПОПОВСКИ

Апстракт: Трудот е посветен на есеистичкото творештво на Анте Поповски, со посебен осврт кон медијевистиката како Антево творечки предизвик. Поаѓајќи од согледбата дека интерпретацијата и вреднувањето на творечкиот опус на Анте Поповски би било нецелосно без исчитување на неговите есеи и без нивна анализа во контекст на севкупниот творечки влог на Поповски, се согледува и комплексноста на есеите на Поповски, заради што тие и не може едноставно да се категоризираат според постојните типологии на есејот. Едновременно се анализира и поврзаноста на есеистичкото со поетското творештво на Поповски. Со целосна насоченост исклучиво кон сегментот на есеистичкото творештво посветено на средновековието, се согледува пристапот на Поповски во анализирањето на средновековниот книжевен текст – иновативен не само во текот на XX век, туку и денес, во него препознавајќи пристап којшто недостига на медијевистиката во нашиот книжевен и научен контекст. Трудот отвора и неколку прашања коишто се препознаваат како натамошен предизвик во анализирањето и коментирањето на есеистичкото творештво на Анте Поповски. Клучното завршно прашање е Дали есејот на Анте е само есеј?

Клучни зборови: Анте Поповски, есеј, поезија, медијевистика

Станува збор за творештво на коешто постојано треба да му се навраќаме – творештво коешто одново треба да го прочитаеме и интерпретираме, затоа што во него има многу сè уште нерастајнети и недоволно вреднувани сегменти, недопрени интерпретативни рамништа. Се чини дека вака звучи најчесто употребувана фраза на книжевната критика, при осврнувањето кон творечките опуси на книжевните великани. Но оваа е едновременно, речиси и најбаналната и највистинитата фраза којашто се употребува во книжевно-теориските, неретко поводни осврнувања кон творештвото на авторите коишто се магистрални во една национална книжевност, а и надвор од националниот, културен контекст на книжевното вреднување. Затоа што книжевната наука, односно книжевната теорија, постојано овозможува, и ќе овозможува, нови пристапи и алатки за исчитување на книжевниот текст – редефинирани, реактуализирани и нови теории, со коишто секогаш можеме, и ќе можеме, поразлично од претходно да исчитаме, вреднуваме, коментираме и анализираме еден ист книжевен текст. Дотолку повеќе што веќе децении наназад, со својот мултидисциплинарен пристап, на помош е и културологијата. Оттука, оваа фраза ќе може да се употребува и уште долго во времето што е пред нас, и секогаш да звучи целосно вистинито, убедливо и издржано, но, можеби, и уште побанално од денес.

Но, кога се говори за растајнувањето на творечкиот опус на Анте Поповски, посочувањето дека станува збор за опус којшто сè уште не е доволно истражен и во којшто има недоволно вреднувани сегменти и недопрени интерпретативни рамништа, не е фраза – и ни малку не е флоскулно и банално, а е исклучително точно. Како што при промовирањето на поетската книга „Две тишини“ ќе каже Гане Тодоровски: „ни преостанува, се разбира, во литературно-критичка смисла, да се доречеме за особеностите на Антевото и антевското пеење и мислење“ (Тодоровски 2007: 187). Преостанат е еден недоволно истражен, недоволно коментиран и вреднуван, а клучен дел од Антевото творештво – Антевиот есеј, со којшто, како што во една друга пригода ќе истакне Тодоровски, Анте Поповски „отвори ширум порти за влез во неразораната целина на нашата духовна и историска самооценка“. За жал, во критичко-книжевното поимање, есејот од творечкиот опус на Поповски ја споделува судбината на есејот во перцепцијата и осврнувањето кон творечките опуси на речиси сите автори на есеи коишто, според бројот на објавите (ама не секогаш и според суштинското значење), доминантно се имаат изразено преку

друг жанр – како што во конкретниот случај, неприкосновена доминанта е поезијата. Судбина на погрешно перципиран спореден, маргинализиран жанр - којшто, и во случајот на Антевото творештво, и во случајот на опусот на другите автори, таквиот статус не го има поради некакво намерно заобиколување или намерно несоодветно вреднување, туку како резултат на односот на книжевната критика, а не помалку и на книжевната теорија како нејзин стожерник, кон самиот есеј како форма на израз. Ама, заради таквиот рефлектирачки однос кон есејот-како форма (или како жанр), се чини за не мал бројот на творечки опуси, меѓу коишто е и Антевиот, во коишто многу нешта остануваат нерастајнети. Оти клучот на растајнувањето е токму во есеистичките текстови коишто се во метајазична врска со другиот дел од опусот.

Затоа, не би можеле во целост да се согласиме или би можеле само делумно да се согласиме со согледбата на Гане Тодоровски дека „сепак, вреднувањето на Антевата и антевската поезија е одамна започнато како оценувачки чин, па нам ни преостанува, се чини колку да прифатиме во смисла на конвенцијата некои веќе соопштени вреднувања или да извршиме почетни обиди за корекција на соопштеното.“ (Тодоровски 2007: 187-188). Ниту корекцијата на соопштеното, ниту извесно заокружување на оценувачкиот чин на Антевото творештво е остварливо без суштинско, темелито исчитување на Антевите есеи, и тоа не како засебен, одделен сегмент на Антевиот опус, туку во контекст на неговиот севкупен творечки подвиг, токму заради метатекстуалната релација и поврзаност меѓу есејот на Анте Поповски со неговата поезија, но и со неговото севкупно создавачко дејствување.

Додека Блаже Конески, во своите есеи, ја објаснува песната, нејзината генеза, суштина и смисла, образложувајќи ја простата и строга македонска песна, Анте Поповски, придржувајќи се до роланбартовското гледиште дека „најдобрата критика за песната е самата песна“, воопшто не се обидува ниту има за цел да говори за општите поетички места на своето поетско творештво или пак да го дообјаснува, туку на (не)поетички начин отвора прашања за она што во суштина е тема и мотив во неговата поезија. Поаѓајќи од рамништето на темата и мотивот се остварува метајазичната врска есеј – песна, во опусот на Поповски, при што преку речта на есеистот Анте се доаѓа до големата слика за сето она што е заднина на поттикот, потребата, стремежот, ама и јансата на поетот Анте. Со други зборови, во есеите на Анте експлицитно е кажано она што имплицитно, метафорички и поетски загадочно е кажано во неговата поезија – она што е меѓу и зад стиховите. Во есеите на Анте Поповски е тајнописот и на неговата поезија.

За љубов на вистината, како што би рекол Конески при своето дебитирање на книжевната сцена, по објавувањето на „Одблесоци“ - од генерациски блиските проследувачи на книжевноста, Анте Поповски е дочекан и со оцени коишто не кореспондираат со денешната валоризација на таа прва Антева поезија. Па така, на пр. Матеја Матевски, во педесеттите години ќе рече дека Анте остварува „упорно, тешко, искушително барање себеси во поезијата“, „мачно барање на она што се вика свој глас во поезијата, со неколку песни што можеа да го навестат но не и сосема доволни да го потврдат“, велејќи и дека станува збор за „младичко лутање, една авантура во пределите на мотивите, често забележани и плиснати повеќе надворешно отколку како внатрешна, длабинска инспирација“ и за „можности на човек што уште не ја нашол правата боја на своето поетско небо.“ (Матевски 2005: 333-334) Иако далеку поафирмативни, недоволно аналитични согледби доживува и книгата „Вардар“, во којашто е поместена и магистралната творба „Самуил“. Впрочем, вакви се согледувањата за некои творечки фази на Анте Поповски, коишто ги претставува и Миодраг Друговац во неговата Историја на македонската книжевност – XX век. Но, ако се оствари неопходниот, темелит прочит на Антевата есеистика во контекстот на целината на неговиот опус ќе се случи и она што Гане Тодоровски би го нарекол почетна корекција на соопштеното. Затоа што заумноста на поетскиот израз, на места нескриениот крив, мотивската повеќеобразност, тематската разноликост и сето она што како критичка етикета е ставено врз првите творечки фази на поетот Анте Поповски, не е резултат на творечки лутања и себепотраги, туку поетска рефлексивност, одраз и резултат на потребата да се пее и со поетска реч да се промислува за прашањата со коишто Анте се судира во неговиот интелектуален универзум, којшто не е апстрактен и субјективен, ами се темели на факти, истражувања и исклучителна упатеност во повеќе научни и општествени сфери – засведочено во неговите есеи, коишто неслучајно започнува да ги објавува во текот на своите последни творечки фази. За да биде појасно видливо сето она што во неговата поетска реч се чини заумно, метафорички поместено

на подлабоки интерпретативни рамништа, на коишто не секогаш се доаѓа при првичниот прочит на Антевата песна.

Во еден текст (освен доколку не е магистерска или докторска теза), невозможно е да се претстават сите поврзаности на Антевата есеистика и Антевата поезија – нераскинливите синтези. Но, овојпат, ова ќе го илустрираме преку една клучна Антева тема, преку клучен Антев мотив – средновековието. Неслучајно, црковнословенизмите се дел од Антевиот поетски јазик, неслучајно средновековното културно наследство имплицитно или експлицитно е дел од најголемиот дел од неговите поетски слики, а доминантно забележливо во антологиските „Библски легенди“, „Тајнопис“, „Камена“, „Вероломно писмо“, „Запис“, „Пустиножителот Јон“.

„Врз секоја карпа, врз секој камен – некој знак! / Длабел некој низ мракот на времето знаци / со камен врз каменот и сега целата татковина / е некое неодгатливо писмо.“ – пееше Анте. Но, во овие стихови од антологиската „Непрочитано писмо“ е поетската рефлексивност на кажаното од есеистот Анте, во својот роланбартовски дух: „Сакањето е постојано враќање, сила која надвладува над осамата, сила која здружува. Но, како можеме нешто да сакаме ако знаеме сосема малку, или, поточно, ако не знаеме ништо за него? Во нашиов случај природно се поставува прашањето: кое е тоа нешто, што е тоа нешто? Одговараме: тоа се македонските средновековни ракописи.“ (Поповски 2008: 7). Ова е само еден пластичен пример на метатекстуалната поврзаност на есеистичкото и поетското творештво на Анте Поповски. Во ваквиот контекст и интертекстуален прочит се задира и растајнува во мотивот на поетското Јас за создавањето на мноштво од поетските слики како посочената од „Непрочитано писмо“ низ коишто одекнува не стихот, ами идејата „Целата татковина – свето и непрочитано писмо.“ – за она што е интелектуална провокација и преокупација на придвижникот и интелектуалец Анте, а коешто од него нужно бара и поетско изразување на дилемите и констатациите до коишто доаѓа во својата не само љубопитна, туку пред сè научна потрага по некои вистини.

А при тоа растајнување, не може а да не се потсетиме на констатацијата на есеистот Анте Поповски: „Меѓу деветте старословенски книжевни глаголски ракописи седум се вбројуваат од Македонија: Зографското, Мариинското и Асемановото евангелие; потоа Синајскиот псалтир и Синајскиот требник, Битолското евангелие и Македонските глаголски ливчиња. И ниеден од овие седум ракописи денес не се наоѓа во Македонија!“ (Поповски 2008: 22) Потоа и додава: „Во својот најзначаен дел и кирилските книжевни споменици ја делат судбината на нивните глаголски претходници: мал е бројот на оние што се наоѓаат денес во Македонија!“ (Поповски 2008: 23) Во растајнувањето на Антевото дело, се отвора дилемата: зарем ова не е објаснување барем делумно на поетскиот Антев порив, во своето поетско писмо постојано да се повикува на откривање и дешифрирање тајни, избледени знаци од времето, постојано да се трага по текстовите на колективниот идентитет.

Но овие аотации од есеистичкиот опус на Анте Поповски, нужно го отвораат и прашањето за категоризирањето на Антевиот есеј според постојните класификации. Не станува збор за есеи коишто се (само) книжевни, најмалку поетски, туку за есеи коишто се и научни или доколку би излегле од, и онака не многу цврсто, канонизираните класификации на есејот: научно-книжевни. Затоа што тие не се химнични прикази на импресии и субјективни гледишта, ами настојуваат да се потпираат на факти и фактографија, реферираат на обемни повеќегодишни истражувања и на вонсериска упатеност во соодветната литература – книжевно-теориска и историографска. Според сите мерливости, тие се пред сè научни. Но, ккнижевното (ако воопшто е, или ако е само книжевно) отворање прашања и дилеми, укажувањето на некои констатации како посочените, што навидум излегува од предвидливиот опфат на науката. Или само ни се чини дека излегуваат од тој научен оптимум, затоа што го остваруваат и она што науката треба да го прави, а не секогаш го прави или го прави ретко – согледувајќи ги фактите, отвора прашања и упатува укажувања коишто се историска рефлексивност – опомена од минатото за иднината, а искажана со јазик и речник својствен на Анте, којшто ја избегнува вообичаената научна стерилност на изразот.

„Судината на македонските книжевни споменици е трагична: на нашата, македонска почва, повеќе од десет векови се одвивал чин на вистинско варварство. Само бледи траги

од она што е создадено на македонска почва и од македонските селани, верници, мирјани, е останато и зачувано тука: безмилосно нашата култура е разнесувана, уништувана, растурувана, распарчувана, присвојувана. Впрочем, како и татковината во којашто била создавана таа култура низ векови." (Поповски 2008: 85) – вели Поповски и набројува каде сè е разнесувано нашето културно наследство и продолжува со потсет што сè се случувало со изнесувањето ракописи од македонските манастири, за разорноста на елементарните непогоди што уништиле дел од културното наследство, за синџирот неправди кон Македонците итн., за да заклучи: „Затоа велиме: записите што доаѓаат од нашето минато имаат смисла да потсетат – дека и мртвите не можат да бидат спокојни и сигурни пред непријателот и пред несреќите на овој народ. Тортата и молитвата Евреите ги поучуваат да се сеќаваат а им забрануваат да ја истражуваат иднината. Разликата е во тоа што Македонците до вчера немале ниту право да се сеќаваат и уште помалку – да ја истражуваат својата иднина. Најмалку: да размислуваат за таа златна руда на нашата култура, за тие првични овоплотувања на поетското чувствување на Македонецот низ вековите.“ (Поповски 2008: 86)

Пред нас е дилемата – есејот којшто отвора вакви прашања е научен, книжевен, научно-книжевен или посебна категорија есеј на врвен интелектуалец, којашто ја еманира севкупната негова ученост и ерудиција?

Неслучајно ја издвојуваме активата на Анте Поповски како есеист во сферата на среновековието, оти тоа укажува дека преку темелитиот прочит на Антевите есеи не се растајнува само неговиот творечки опус, туку и тајнописот на неговиот севкупен профил како интелектуалец на македонскиот XX век. Должни сме да напоменеме дека во одредниците со неговата биографија недостига клучен податок – Анте Поповски е и медиевист, одличен, врвен познавач на средновековната книжевност и воопшто на средновековието. Неговата продлабочена студија за поетиката на старите црковнословенски записи, иако навидум првично перципирана како увод и завршница – есеј, во неговото монументално дело „Глас од дамнина“, досега е неповторена од македонската книжевна наука, од аспект на темелитоста и сеопфатеноста. Впрочем, во своите два текста во оваа публикација, Анте Поповски и излегува од периметарот на очекувања кога се говори само за ракописите – хронолошки, детално, се осврнува на сите прашања за историјата на Словените, словенската култура и митологија, големата преселба, влијанието на Византија, итн., за потоа, до детали, да ја анализира поетиката на средновековните ракописи од Македонија, со што, мора да се каже, ова е најдеталното осврнување на поетиката на македонската средновековна книжевност до појавувањето на повеќетомниот проект на Институтот за македонска литература – Историја на македонската книжевност, во последната деценија од минатиот век.

Но, исклучително важно, во овие текстови, Анте Поповски инсистира средновековниот ракопис да не се третира само како историски споменик и изборник за јазична анализа, туку како книжевен текст, врз којшто може да се применуваат современи книжевни теории. Затоа и го цитира Ролан Барт: „На литературата не може да се гледа како на секој друг производ на историјата, туку точно оваа посебност на делото во извесна мера и противречи на историјата, со еден збор, делото во својата суштина е парадоксално, едновременно тоа е белег и на една историја но и противставување на таа историја... Да не бараме од историјата повеќе од она што може да ни го даде: таа нам никогаш нема да ни каже што се случува во еден писател во мигот дури пишува. Би дошле до поубави резултати доколку обратно го поставиме проблемот и доколу се запрашаме што ни говори некое дело за своето време“. (Поповски 2008: 7-8) За потоа да укаже дека и истражувањето на средновековните ракописи подеднакво им припаѓа и на историјата, и на славистиката, и на лингвистиката, и на психологијата, и на социологијата, и на филозофијата, напоменувајќи дека мотивот за неговиот подвиг, нема конкретни амбиции ниту во една од овие области зашто во „мојот пристап водечко е чувствувањето на записите како праоблик, како праматерија на поетското чувствување и мислење на еден народ, низ времињата, низ вековите.“ (Поповски 2008: 8) Анте и нагласува: „сакал некој или не, сеедно каков метод и постапка ќе избере во својот пристап, би било илузорно да верува дека тој ќе може нешто да направи без компарирања и без навлегувања и во области што се чисто историски, чисто лингвистички или чисто социолошки.“ (Поповски 2008: 8)

Со навраќањето на ваквите ставови се отвораат и две прашања:

- Дали уште во осумдесеттите години, Анте го загатна пристапот кон мултидисциплинарно илитување на книжевноста којшто подоминантно стана присутен кај нас со популаризацијата на т.н. културолошки студии?

- Дали настојуваше и успеа да иницира читање на средновековниот ракопис како книжевен текст на којшто треба и може да се примени севкупната апаратура на книжевната наука, а не само некои „сакрализираны пристапы“ на историографско или догматско читање на средновековната книжевност? Она на што во нашата книжевна средина повидливо инсистираме дури сега?

Тајнописот на есеите на Анте, па и оние за средновековието не е растајнет... Но, ова растајнување мора да се случи – велиме со надеж дека за една деценија, формулацијата на книжевната критика парафразирана на овој текст, во контекст на Антевото творештво, ќе биде излишна.

Но, пред нас, евидентно е и предизвикот, при анализа на творечкиот опус на Поповски да дојдеме и до одговорот на прашањето: Дали есејот на Анте е само есеј?

Користена литература:

Друговац, М. 1990. Историја на македонската книжевност: XX век. Скопје: Мисла.

Матевски, М. 2005. Од традицијата кон иднината. Скопје: Матица македонска.

Николовска, К. 2017. Книга за Анте. Скопје: Силсонс.

Поповски, А. 2008. Развеано евангелие. Скопје: Југореклам, Про литера.

Тодоровски, Г. 2007. Македонската литература во XXI век. Скопје: Матица македонска.

Ivan Antonovski

“Blazhe Koneski” Faculty of Philology

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

i.antonovski@gmail.com

THE SECRET LETTER IN THE ESSAYS OF ANTE POPOVSKI

The paper is dedicated to the essayistic work of Ante Popovski, with a special reference to the medieval studies as Ante's creative challenge. Starting from the perception that the interpretation and evaluation of Ante Popovski creative oeuvre would be incomplete without reading his essays and without their analysis in the context of Popovski's overall creative contribution, the complexity of Popovski's essays is also perceived which is why they cannot be simply categorized according to the existing typologies of the essay. At the same time, the essayistic work is analyzed and connected with Popovski's poetic work. With complete focus exclusively on the segment of essayistic work dedicated to the Middle Ages, Popovski's approach to analyzing the medieval literary text is perceived – innovative not only during 20th century, but also today, recognizing in it an approach that medieval studies lack in our literary and scientific context. The paper also opens several questions that are recognized as a further challenge in analyzing and commenting on Ante Popovski's essay writing. The final key question is: Is Ante's essay just an essay?

Keywords: Ante Popovski, essay, poetry, medievalism